

Asaf Hâlet Çelebi

Dîvan Şiirinde İstanbul

2.
Baskı

HECE

seçki

Asaf Hâlet Çelebi: 1907 yılında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Ali Asaf'tır. Galatasaray Sultanîsi'nde, Sanayi-i Nefise Mektebi'nde ve Adliye Meslek Mektebi'nde okudu. Zabıt kâtipliği, Osmanlı Bankası'nda, Devlet Denizyolları'nda ve İÜEF Felsefe Bölümü kütüphanesinde memurluk yaptı. Farsça, Arapça, Fransızca, Hintçe ve Sanskritçe öğrendi. Klâsik mûsikî dersleri aldı. Çocuk yaşta gazeller yazdı. 'Eski Doğu kültürü ve tasavvuf kaynağından gelen temler ve motiflerle beslenen serbest şiirleri 1937'den itibaren *Ses, Küllük, Hamle, Servet-i Fünûn-Uyanış, Yeditepe, İstanbul, Türk Sanatı* dergilerinde ve *Gün* gazetesinde yayımlandı.' Ayrıca *Yeni Ses, Sokak, Yeni Yol, Yeni Adam, Büyük Doğu, Türk Düşüncesi* ve *Türk Yurdu* dergilerinde de yazdı. 15 Ekim 1958'de İstanbul'da öldü. Eserleri: *Şiir; He* (İstanbul 1942), *Lâmelif* (İstanbul 1945), *Om Mani Padme Hum* (İstanbul 1953), *Bütün Şiirleri* (İstanbul 1998). İnceleme; *Mevlânâ: Hayatı, Şahsiyeti, Eserlerinden Parçalar* (İstanbul 1939), *Mevlânâ'nın Rubâileri* (İstanbul 1939), *Molla Câmi: Hayatı, Şahsiyeti, Eserlerinden Parçalar* (İstanbul 1940), *Konuşulan Fransızca* (İstanbul 1941), *Eşrefoğlu Divânı* (İstanbul 1943), *Seçme Rubâiler* (İstanbul 1944), *Pali Metinlerine Göre: Gotama Buddha* (İstanbul 1946), *Les Roubaiat de Mevlana Djelaleddin Roumi* (Paris 1950), *Naima: Hayatı, Sanatı, Eserleri* (İstanbul 1953), *Divân Şiirinde İstanbul* (İstanbul 1953), *Ömer Hayyam: Hayatı, Sanatı, Eserleri* (İstanbul 1954), *Mevlânâ ve Mevlevîlik (Mevlânâ adlı kitabıyla Mevlevîlik üzerine incelemeleri)* (İstanbul 1957), *Bütün Yazıları* (İstanbul 1998).

DÎVÂN ŞİİRİNDE İSTANBUL

(SEÇKİ)

Asaf Hâlet ÇELEBİ

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 36
Seęki

Birinci Basım: Ekim 2002
İkinci Basım: Ocak 2015
© Hece Yayınları

Kapak Tasarımı: Sarakusta
Son Okuma: İbrahim Demirci
Teknik Hazırlık: Bülent GÜLER

Baskı: Dumat Ofset
Tel: (0.312) 278 82 00

ISBN: 975-8274-33-3

HECE YAYINLARI
Konur Sk. No: 39/1-2 Kızılay/Ankara
Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/Ankara
Telefon: (0 312) 419 69 13
Fax: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr

İÇİNDEKİLER

Önsöz / 11

XV. ASIR

Fatih Sultan Mehmed Han / 19

Aynî / 20

Ahmet Paşa / 21

XVI. ASIR

Tâcîzâde Ca'fer Çelebi / 25

Cemâlî / 44

Sirozlu Sa'dî / 49

Ahî (Benli Hasan Çelebi) / 49

Zâtî (Ivaz Çelebi) / 50

Nihanî (Torlak Çelebi) / 50

Koca Nişancı (Celâlzâde Mustafa Paşa) / 51

Zihnî (Mumcuzâde Bâli Çelebi) / 52

Beşiktaşlı Yahya Efendi / 52

Lâtîfi / 52

Taşlıcalı Yahya Bey (Dukaginzâde) / 55

Nazmi / 58

Bâki / 59

Hoca Sa'deddin Efendi / 60

XVII. ASIR

Bahtî (Sultan III. Ahmed Han) / 67

Nef'î / 67

Atayî (Nev'izâde) / 68

Nerkisî / 69

Yahyâ Efendi (Şeyhü'l-İslâm) / 69

Vecdî / 70

Fasihî / 71

Kâşif / 72

(Meçhûl) / 72

İstanbul Hamamları Hakkında 17. Asırda
Muhtelif Şairlerin Söyledikleri Beyitlerden / 73

Hatem / 73

Neşâti / 74

Nazmi / 74

Nâilî / 74

Hasan Ağa / 74

Velî / 74

(Meçhûl) / 74

(Meçhûl) / 74

XVIII. ASIR

Râmî Mehmed Paşa / 75

Mütercim 'Âsım Efendi / 75

Sâbit / 76

Nâbi / 81

Osmanzâde Tâ'ib / 92

Nazîm / 92

Nedîm / 93

Sâmî / 117

Seyyid Vehbî / 121

Süleymân Nahîfî / 125

Fennî / 126

Neccarzâde Şeyh Rıza Efendi / 134

Sâhib / 135

Mustafa Rahmi / 136

Hevayi / 138

Hâtem / 138

Çelebizâde 'Âsım / 140

Yenişehirli Belîğ /	142
Muhlis Mustafa Efendi /	146
Nevres Abdürrezzak /	147
Râgıb Paşa /	148
Haşmet /	148
‘Arif Süleyman Bey /	155
Nâşid /	157
Esrâr Dede /	157
Galib Dede /	159
‘İzzet Efendi /	162
Abdülhalim Neyyir Dede /	166

XIX. ASIR

Kâmî /	169
Neş’et /	170
Pertev /	173
İlhamî (Sultan Selim-i Sâlis) /	175
Sünbülzâde Vehbî /	181
Enderûnî Fâzıl Bey /	184
Re’îsü’l-Küttâb ‘Arif Efendi /	205
Surûrî /	207
‘Ârif Mehmed Efendi /	212
Refî‘ Kalâyî /	213
Halîm Giray /	214
Vasîf-i Enderunî /	215
‘İzzet Molla /	227
Hızır Ağazâde Sa’id Bey /	231
Râsîh Enderunî (Çukadar) /	232
Adlî (Sultan II. Mahmud) /	233
Sermed /	234
‘Aynî (Ayntablî) /	244
Fehim Efendi /	245
Leylâ Hanım /	245
‘Âlî Bey /	246

Şeref Hanım / 247
Şeyhü'l-İslâm 'Arif Hikmet Bey / 249
Fatin / 250
Şakir Ahmed Paşa / 251
Pertev Paşa / 252
Osman Nevres / 252
Ziya Paşa / 252
Nail / 254
Hilmî / 255
Hasırcızâde Mehmed Ağa (Antepli, Hafız) / 256
Eşref / 257
Senîh-i Mevlevî / 258
Münif Paşa / 259
XIX. Asra Aid Kimlerin Olduğu Bilinmeyen
Bazı Şarkılardan / 260
Lüğatçe / 263
Bibliyografya / 291
Dizin / 295

*İstanbul kadar sevdiğim
karım Nermin ve oğlum Ömer Hâlit'e*

Asaf Hâlet Çelebi

ÖNSÖZ

Türk şiirinin eski örneklerini ihtiva eden dîvân şiirinde İstanbul'un eşsiz güzelliklerine, hususiyetlerine, kasırlarına, çarşı ve pazarlarına, mesîre ve eğlence yerlerine âid tasvirleri pek geniş ölçüde bulmaya imkân yoktur. Bilindiği gibi dîvân edebiyatı seciyyesi itibarile klâsiktir. Filhakika dîvân şâirlerinin bâzan yaşadığı devrin zevk ve rengini, gezinti ve eğlencelerini, mehtab ve içki âlemlerini, içinde bulunduğu muhitin elem ve ızdıraclarını, ma'ruz kaldığı büyük kış, yangın ve zelzele gibi felâketleri, yahut âdet ve an'aneleri, Ramazan ve Bayramlarına âid hususiyetleri aksettirdiği görülür; fakat şurasını da dikkatden uzak tutmamalıdır ki şâirin gayesi hayat ve tabiatı tasvir etmekten ziyade, sâdece muayyen mazmunlarla muayyen hünerler göstermekten ibaret kalmaktadır. Burada bildiğiniz şiir ekseriyâ bir kelime oyunundan ibaretmiş gibi görünür. Dîvân edebiyatının en büyük şâirlerinden, isimleri ancak tezkire sahifelerinde kalan yüzlerce, hattâ o kadarlık bir mazhariyyete erememiş olan binlerce şâirin hepsi aynı mazmunları kullanmış ve bu sûretle hüner göstermeğe çalışmışlardır.

İşte bu sebebledir ki dört asrın birikirdiği cilt cilt dîvânlarda, devir devir İstanbul'a âid edebî tahassüsleri tesbit etmek tahmin edildiği gibi oldukça çetin ve yorucu bir sa'yı icab ettirmektedir. Çünkü ekseriyetle İstanbul'a dâir bir mazmun, onunla hiç alâkası olmayan, hattâ beyitlerinin bile birbiriyle irtibatı bulunmayan bir

gazele ancak kafiye zoriyle girebilmiştir. Buna rağmen bâzan bu küçük beyit bize o devre âid birçok vesikaların veremediği pek çok hususiyetleri anlatabilmektedir.

Bundan maadâ birçok büyük şâirlerimiz arasında da İstanbul hakkında bir tek mısra bile söylememiş olanlar vardır. Meselâ Fuzulî buna bir misal teşkil eder. Oldukça kalın bir dîvânı olan Muhibbî (Kanunî Sultan Süleyman)'de İstanbul'a dâir bir tek kelimeye rastlanamaz. Beş yüz sahifelik koca Nazîm dîvânında ben ancak bir gazele sıkışmış tek bir beyit bulabildim.

Ben burada İstanbul'a âid dîvân şiiirlerinin hepsini toplayabildiğimi iddia etmemekle beraber seçtiğim parçalarda az çok mazinin bâriz hatlarını tersim etmekde olanlarını bulduğumu zannediyorum. Hangi tarih Damad İbrahim Paşa devrinin sefâhat ve neşvesini Nedim'in beş on parça şiiiri kudretinde canlandırabilmiştir? Bununla beraber temsil ettiği edebiyatın mazmunlarını ihmal etmeksizin ruhunun tahassüslerini, şûhluğunu ifâde edebilmek iktidarı da, i'tirâf etmelidir ki, hemen hemen Nedim'e inhisar etmiş gibidir.

İşte bu sebeplerle ben de *Dîvân Şiirinde İstanbul*'u hazırlarken intihab ettiğim eserlerde o zamanın İstanbul'undaki hayat ve hususiyetleri canlandırmış olanları seçmiye bilhassa i'tinâ etdim. Edebî kıymet belki de ikinci derecede kalmış olabilir. Bu parçalarda, bilhassa Nedim, Vasıf, İlhamî (Sultan Üçüncü Selim)'nin şarkılarında devirlerinin zevk ve rengini, mehtab ve Boğaziçi âlemlerini, bâzı kasîde girizgâhlarında ve manzum tarihlerde yangınları, büyük kışları, çarşı pazarları, meşhur kasırlarla köşklere âid tasvirleri, Ramazâniyelerde Ramazan'a dâir tahassüsleri, mahyaları, gece eğlenmelerini, Sevâhîlnâmelerde ve diğer mesnevîlerde revaçta olan mesîrelerle Boğaziçi'nin bâriz hatlarını bulmak mümkündür. Bu arada, bilhassa Dokakinzâde Yahyâ Bey'in *Şah-ı Gedâ*'sında o zamanın İstanbul'una âid çok güzel ve renkli bir pasaja bilhassa dikkati çekmek isterim. Bir de Fâti'h'i görmüş olan ve Sultan İkinci Bâyezid devrinde İstanbul'da maktûlen vefat eden devrinin mâruf simâsı Tâcîzâde Ca'fer Çelebi'nin tek nüshası Nuruosmaniye Kütüphâne-

si'nde bulunan *Hevesnâme*'sindeki İstanbul'a dâir pasajı ile Cemâli'nin *Şehrengîz-i İstanbul*'u da Türk İstanbul'un en eski devirlerinin ictimâî hayat ve tefekkür tarzını belirtmeleri itibariyle oldukça mühim tarihî birer değer taşımaktadırlar. Kezâ Karamanlı Ay-nî'nin de *Şehr-i Kostantindedir* redifli muhammesi, fetih yılının hemen akabinde yazılmış ve yeni kurulan şehrin panoramasını aksettirmiş olması itibariyle dikkate şâyan bir vesika mahiyetindedir.

Kısaca, yukarda da işaret etdiğim gibi dîvân şiirinde millî hayattaki hâdiseler, tabiat tasvirleri pek az yer almakla beraber yine İstanbul'un hayat ve hususiyetlerini, güzelliklerini belirten çok renkli, çok muvaffak tablolar ibdâ' edilmiş olduğunu da inkâr etmemek icab eder.

XIX. asırda Ziya Paşa, Münif Paşa ve o asrın sonlarında söylenerek bestelenmiş, kâ'îli meçhul bâzı şarkılarla *Dîvân Şiirinde İstanbul*'a âid tasvirleri ihtiva eden ve dört asır süren bu büyük devir burada bitiyor. Bundan sonra ikinci bir mesâimde Abdülhak Hâmid'den zamanımıza kadar gelen muâsır şâirlerden seçilmiş parçalarla halk şiirlerinde İstanbul'u terennüm eden kısmı ihtivâ eden ikinci bir kitabı da ayrıca neşretmek tasavvurundayım.

İstanbul'da bu tarzda bir kitabın hazırlanışında evvelâ, çoğu yazma olan me'hazları bulmak cidden bir meseledir. Bunların her biri bir köşeye atılmıştır. Kütüphânelerin her birini ayrı ayrı dolaşmak, takdir edilir ki biraz da zaman işidir.

Çalışmalarım da bilhassa Topkapı Sarayı'nın Hazine ve Revan kütüphâneleri, Nuruosmaniye, Üniversite, Belediye ve Millet kütüphâneleri ve bilhassa hususî kütüphânemdeki yazma ve basma muhtelif dîvân ve mecmualara mürâcaat ettim.

Bilindiği gibi dîvânların birçoğu istinsah hatâlarile doludur. Mecmualar bu eksikliği kısmen telâfi etmektedir. Dîvânlarda bulunmayan, yanlış ve noksan bulunan dikkate şâyan birçok şiirlerin tam ve musahhah şekillerine tesadüf etmek mümkün olmaktadır. Bir misal olmak üzere Hâlet Efendi Kütüphânesi'ndeki nefis ve müzehheb bir mecmuadan bahsetmek isterim. Şâir Fâiz Efendi ile

Şâkir Bey'in müştereken hazırladıkları bu mecmua Damad Nevşehirli İbrahim Paşa'ya takdim edilen kasîdeleri ihtivâ etmektedir. Bizzat İbrahim Paşa'nın emriyle vücuda getirilmiştir. Devrinde kendisine *Reisü's-ş-şuarâ* unvanı verilen Osmanzâde Tâib'in kasîdeyi başlayan mecmuada o devir şâirlerinin hemen hepsinin ve Nedim'in kasîdeleri yer alır. *Eser-i tab-ı nâdiregû-yi Nedim Çelebi* başlığı ile kaydedilen kasîde ile dîvânındaki şekli arasında bâzı farklar mevcuttur. Ve:

Bû şehri-i Sitanbûl ki bî misl ü behâdır

Bir sengine yekpâre 'Acem mülkü fedâdır.

şâheseri Halil Nihad Bey nüshasında 28 beyitken bu mecmuada 32 beyitdir. Kezâ birisi Üniversite kütüphânesinde, diğeri ikisi de Topkapı Sarayı Hazine kütüphânelerinde bulunan ve mevcut nüshaları ancak bu üçüne inhisar eden İlhamî (Üçüncü Selim) dîvânlarından Topkapı'da bulunan birisi muhakkak ki pek câhil bir müstensih elinden çıkmıştır ve pek fecî imlâ, vezin ve kafiye hatâlarıyla doludur. Bu yanlışlıklar ve eksiklikler yalnız yazmalarda olmayıp matbû olanlarında da sık sık tesadüf edilen şeylerdir. Meselâ tamamı *Hadîkatü'l-Cevâmi'* de bulunan Fennî'nin Boğaziçi sâhillerine dâir vücuda getirdiği *Sevâhîlnâme'* si ayrı bir risâle hâlinde 1327'de basılan matbû nüshasıyla karşılaştırıldığı takdirde ma'nâ ve medlûlü hiç anlaşılmayacak şekilde pek korkunç yanlışlarla dolu olduğu anlaşılır.

Ben ancak bir antoloji yapmak ve lüzumu olan şiirleri seçmekle mukayyed olduğum gibi netice itibariyle bu eserim de bir *édition critique* mahiyetinde olmadığı için, her parçanın altına ayrı ayrı me'haz göstermek imkânını bulamadım. Ancak kitabın sonuna bir bibliyografi dercederek bu noksanı mümkün olduğu kadar telâfi etmek imkânını aradım. Yine mürâcaat ettiğim birçok dîvânlarda ya hiçbir şey bulamadığım yâhut da kayde şâyan bir şey göremediğim için bittabi' bunları bibliyografide göstermedim.

Bu kitapda ۛ harflerini q, ۞ harflerini x şeklinde ilh.. gösteren yarım fonetik transkripsiyonun kullanılması düşünülmüşse de teknik imkânsızlıklar karşısında bundan vazgeçilmiştir.

Bu şiirlerde görülen ve bugünkü Türkçede kullanılmayan bütün kelimeler için kitabın sonuna ilâve ettiğim lûgatçe ile şahıs ve yer adlarına dâir dizinin de buradaki şiirlerin anlaşılmaları ve kolayca bulunmaları için faydalı olacağı kanaatindeyim.

Pek kısa bir zamanda hazırlanan bu eserde hiç şüphe yok ki birçok eksiklikler ve yanlışlıklar görülecektir. Fakat o eksikliklerine rağmen bu sâhada yine bir boşluğu dolduracağını zannetmekteyim. Bu mevzuda ileride yapılacak araştırmalara bu küçük eserimle bir hizmet etmiş olursam kendimi bahtiyar addederim.

Mayıs 1953 Beylerbeyi
Asaf Hâlet ÇELEBİ